

УДК 314.151.3-054.72/.73:355.355(470:477)“20”

Оксана ІВАНКОВА-СТЕЦЮК,
Ігор МАРКОВ

МІЖ ДВОМА СВІТАМИ: АКТУАЛЬНІ ЖИТТЄВІ СТРАТЕГІЇ ПОСТАЖДАЛИХ ВІД ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Процеси інтеграції прибульців у спільноту перебування — однаково, чи йдеться про входження мігрантів-іноземців у суспільство, або про внутрішніх переселенців з одних регіонів до інших усередині однієї країни — належать нині до визначальних чинників соціальних відносин. Сучасне українське суспільство опинилося на перетині обох згаданих інтеграцій. З одного боку, йдеться про масові зовнішні міграції українців переважно до країн ЄС, що значно зросло у зв'язку з відсутністю видимих перспектив внутрішнього розвитку України і триваючою російсько-українською війною, а, з другого боку, — про появу понад півтора мільйона внутрішньо переміщених осіб із зони збройного конфлікту на Донбасі. За допомогою порівняльного аналізу фокус-груп із внутрішніми переселенцями з окупованих російськими силами територій та раніше отриманих результатів польових досліджень трудових мігрантів з України у ЄС автори статті розглядають виклики та моделі інтеграції локальних груп у домінуючий соціум.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, зовнішні мігранти, локальні групи, домінуючий соціум, моделі інтеграції.

© О. ІВАНКОВА-СТЕЦЮК, І. МАРКОВ, 2018

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 1 (139), 2018

У надзвичайних ситуаціях, до яких належить збройний конфлікт на Сході України, актуалізується пошук нових життєвих стратегій людьми, насамперед тими, які опинилися в ситуації вимушеного переселення. Розпочинаючи — не з власної волі і без попередньої підготовки — життя в новому місці, вимушені мігранти неминуче активізуються у налагодженні взаємодії між собою і з «зовнішнім» оточенням та в адаптації до змінених умов. Йдеться про пошук моделей адаптації, адекватних проблемам і нагальним потребам людей в рамках відповідних життєвих стратегій та уже існуючих поведінкових патернів. Розуміння їх життєвих стратегій є важливим, з огляду на необхідність переформатувати своє життя відповідно до реалій та викликів часу. Це стосується не лише тих людей, які були вимушені покинути свої домівки під звуки обстрілів, але й усього українського суспільства, що живе в умовах тривалого російсько-українського військового конфлікту на Донбасі.

Соціальний запит на забезпечення потреб вимушених переселенців із зони конфлікту (ВПО) та їх інтеграції в українське суспільство [5, с. 5—6] актуалізує використання концепцій соціальної інтеграції [7]. Їх високий евристичний потенціал демонструє низка досліджень, присвячених виявленню механізмів «зчеплення» локальних груп і домінуючого соціуму [9].

Розуміння патернів, за якими відбувається виїзд, і адаптація внутрішньо переміщених осіб до нових умов важливе ще й тому, що воно має універсальне значення для розуміння сучасних міграційних процесів — «внутрішніх» і «зовнішніх». Одна фінська дослідниця міграцій зауважила, що, в Китаї та Єгипті можна побачити расову дискримінацію між китайцями чи єгиптянами, що приїжджають з різних частин країни, а на півдні Африки спостерігається тотожність механізму транскордонних міграцій і переміщень з периферії у міста [14]. Зрештою, як показують результати щойно завершеного міжнародного дослідницького проекту EURA-NET (Transnational Migration in Transition: Transformative Characteristics of Temporary Mobility of People), реалізованого Консорціумом 12-ти Університетів і Дослідницьких Центрів Європи та Азії, значна частина транснаціональних мігрантів, у тому числі тих, що залишаються в Україні чи використовують її територію для подальшого транзиту на Захід, є біженцями від військових конфліктів [12]. Існує чимало прогнозів, що перед-

бачають появу близько 200 млн. екологічних біженців у наступні кілька десятиліть внаслідок природних катастроф, спричинених зміною клімату [4, с. 160]. Тому застосування розроблених О. Іванковою-Стецюк у процесі наших спільних досліджень українських зовнішніх мігрантів у країнах ЄС та РФ, моделей інтеграції локальних груп в домінуючий соціум [8, с. 122—132] для вивчення вимушених переселенців (ВПО) із зони російсько-українського військового конфлікту може стати кроком до формування універсальних моделей поведінки сучасних вимушених переселенців та мігрантів.

Із визначеної теоретичної перспективи для ідентифікації життєвих стратегій потреб вимушених переселенців та пошуку відповідей на виклики їх інтеграції в українське суспільство наприкінці 2016 — на початку 2017 рр. співавтор цієї статті О. Іванкова-Стецюк під егідою Міжнародного благодійного фонду Карітас України провела серію із семи фокус-групових дискусій в середовищах осіб, які здійснюють соціальне служіння. МБФ «Карітас України» тривалий час здійснює комплексну підтримку ВПО в містах, де діють програми фонду з підтримки переселенців (локації — Запоріжжя, Краматорськ, Дніпро, Дрогобич, Київ). Одне із завдань дослідження полягало у виявленні базових «сценаріїв» (або ж — актуальних моделей) їх інтеграції.

Для комплексного оцінювання викликів інтеграції локальних груп у домінуючий соціум (а до таких належать і ВПО та інші люди в потребі) використовують концепції, які пояснюють процеси взаємодії прагненням індивідів до поліпшення своїх життєвих можливостей, формуванням та посиленням ідентичності [9]. Йдеться про аналіз тих механізмів забезпечення базових потреб людей у безпеці, впорядкованості та стабільності, які передбачають, серед іншого, урахування різного роду стратегічних ініціатив переселенців у новому соціумі.

Так, з одного боку, завжди має місце **активна стратегія інтеграції «новоприбульців»** зі **«старожителями»** з метою досягнення гармонійного співіснування. Переселенці, які за своїми соціально-психологічними характеристиками здатні легко адаптуватись до змінених умов життя, легко інтегруються в новий соціум, хоча й часто змушені «розплачуватись» за це обривом звичних соціальних зв'язків і кризою ідентичності.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Если человек думает, что если у меня будет лучшая работа, я перееду, и к этому относится легко и мобильный по жизни, то переезд для него будет легче» (м. Дніпро);

«Некоторые люди использовали это действительно как шанс, они получили новую, вообще совершенно другую работу. И не хотят назад» (м. Дніпро) [1].

Проте в такій же ситуації можлива **пасивна стратегія інтеграції**, коли маємо справу з **маргінальним комплексом свідомості**, зумовленим, з одного боку, необхідністю входження в нову спільноту, а з другого — відсутністю чіткої самоідентифікації особи з цією ж спільнотою.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Им тяжело морально, они здесь чужая почва, чужое все. А «там» есть семья, родители там остались» (м. Запоріжжя);

«Все зависит от того, как человек изначально по жизни настроен. Я для себя поняла, что если человек с земли, вот он выросший в эту землю, для него важно вот его дом, это самое главное, то для него это будет крах — переезд» (м. Дніпро) [1].

Пасивна інтеграція потенційно є стратегією, характерною для новосельців, яких свого часу Г. Зіммель означив як «чужинців», тобто тих людей, які прийшли з іншого життя (простору) і які, проживаючи на тій же території, що й інші, не поділяють «простір їх поглядів» [13]. У таких переселенців процес входження в нове середовище відбувається складно, болісно; саме такі люди найбільшою мірою потребують соціальної опіки. Незалежно від типу стратегії процес інтеграції ВПО є складним і передбачає можливість вибору різноманітних її моделей. Це підтверджує подальше співвіднесення існуючих моделей інтеграції у ситуації вимушеного переселення (внаслідок бойових дій на Сході України) з раніше виявленими співавтором цього тексту О. Іванковою-Стецюк моделями інтеграції зовнішніх українських мігрантів і суспільств їхнього перебування [8; 10]. Йдеться, серед іншого, про виявлення низки орієнтовних «сценаріїв» взаємодії мігрантів з «домінуючим» соціумом або ж, іншими словами — актуальних моделей інтеграції (див. схему).

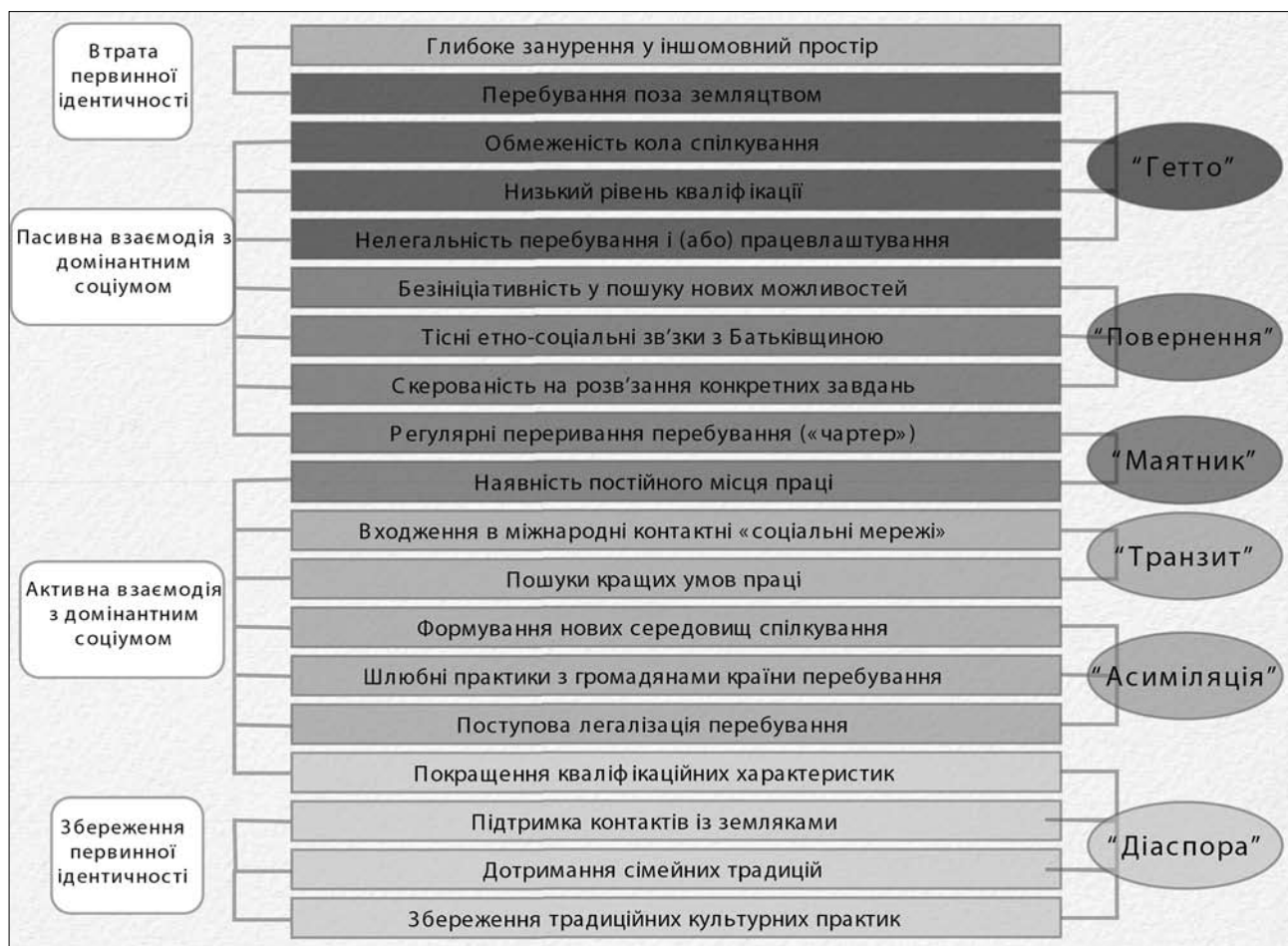

Схема. Алгоритм виявлення актуальних моделей інтеграції мігрантів у приймаючий соціум

Аналіз проведених фокус-груп в середовищах осіб, що здійснюють соціальне служіння ВПО та іншим людям у потребі в територіальних громадах різних регіонів України дають підстави говорити про те, що усі виокремлені нами свого часу **базові моделі інтеграції мігрантів як локальної групи в приймаючому соціумі є актуальними для ВПО, однак їх смислове навантаження є дещо іншим**, а головне — набагато драматичнішим.

Розглянемо, для прикладу, **модель з умовною назвою «АСИМІЛЯЦІЯ»**, яка відповідає найвищому ступеню інтеграції новосельців у приймаючу громаду. Для цієї моделі характерними є прагнення нових членів громади якомога швидше «розчинитися» в «іншому» середовищі, перетворивши його на «своє», а також втрата контактів із середовищем виходу, швидке засвоєння нових норм, цінностей та культурних зразків, дистанціювання від свого минулого, активне включення в життя нової спільноти. «Асимілятори» з числа ВПО особливо виразно намагаються позиціонувати себе як «місцевих». На-

віть перебуваючи в складних життєвих обставинах, вони свідомо відмовляються від пільг, соціальної допомоги, бо не бажають, щоб їх сприймали як «нахлібників», остерігаючись осуду навколишнього середовища, можливо, відчуваючи певну провину за війну на Донбасі.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«А когда мы работали с родителями, вот мы как раз столкнулись с интересной такой вот группой родителей, которые старались вообще нигде никому не говорить, что они переселенцы. Чтоб вот не звучало. Они нуждались, но старались не оформлять этих документов, ничего, действительно, чтобы раствориться» (м. Київ) [1].

Не все складається оптимістично і серед тих «активних інтеграторів» з числа ВПО, **модель інтеграції яких ми умовно означили як «ДІАСПОРА»**. Звісно, що тут не йдеться про діаспору як про спільноту, що проживає за межами свого материнського регіону, і усвідомлює свою єдність із ним. У нашому випадку мова йде про людей, для яких характер-

ними є бажання зберігати свою (місцеву vs регіональну) ідентичність, але й водночас — прагнення активно включатись у життя громади-реципієнта, зокрема через входження у локальні спільноти (наприклад, земляцтво), провадити активну громадську роботу, підтримувати «своїх». Означений спосіб соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб нагадує частину сучасних українських мігрантів у країнах ЄС, яка активно входить у середовище приймаючих суспільств, беручи активну участь у формуванні соціокультурних форм самоорганізації, притаманних традиційній діаспорі (культурні, освітні, студентські, жіночі товариства, видання власної преси, церковні спільноти) і, водночас, перебуваючи у співвіднесенні з подіями та підтримуючи зв'язки з людьми на батьківщині.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«*Есть такое крылатое выражение — не было бы счастья, да несчастье помогло. На самом деле, я работала бухгалтером, тихо ненавидела эту работу, все время пыталась от нее откеститься. Она меня все время догоняла, и прочее, и прочее. Здесь яшла для себя вообще новое, интересное, с общением с людьми, то, что мне действительно нравится, и я от этого кайфую. И такая я не одна. То есть это для нас открыло какие-то новые вообще возможности, о которых мы даже раньше не подозревали. То есть «там» все знали, что я бухгалтер. И вот ты хочешь, не хочешь, мне все звонят, предлагают работу, ну, грешно отказываться, ну, приходится работать. А здесь не знают, кто я» (м. Дніпро);*

«*Вот у него уже есть хозяйство, уже он на эти деньги (міні-грант, — авт.) организовал. Он собирается быть ветеринаром в этом районе, потому что там ветеринара нет» (м. Дніпро) [1].*

На жаль, через таку «подвійну» настанову можуть виникати (і виникають) багато загроз і ризиків для вимушених переселенців.

Типовий випадок:

В., молода жінка-переселенка, багатодітна мама, після драматичних подій 2014 р. на Сході України переїхала до Києва, де мешкає до цього часу. В. вдалося знайти себе в нових умовах. Вона працює, займається волонтерством, активно і публічно, зокрема, в медіа-просторі, відстоює свою громадянську («проукраїнську») позицію.

Через певні обставини літня мама жінки свого часу не виїхала разом з нею і залишилася жити в місті, яке знаходиться поза територією, контролюваною ЗСУ. І так сталося, що через деякий час після того, як мама В. залишилася жити без доньки, вона раптово померла.

Коли сусідка матері зателефонувала до В. із сумною звісткою, і та їй одразу ж відповіла, що вирушає на похорон. Однак людина, яка телефонувала, настійно радила не робити цього. Справа у тому, що активність В. була добре відома її колишнім сусідам і знайомим, які мали і мають зовсім іншу точку зору щодо тих подій, які відбувалися і відбуваються зараз на Сході, загалом займаючи «проросійську» позицію. Тому В. попередили, що її поява в рідному місті може нести загрозу її здоров'ю і життю.

В. була змушена змиритися з тим, що її маму поховать чужі люди. Більше того, хоча з часу поховання пройшов майже рік, жінка так досі і не наважилась відвідати могилу матері. Більше того, вона сумнівається, що зможе це зробити ближчим часом. Будучи переконаною в своїх поглядах, на особистому рівні, жінка шкодує, що висловлювала їх так відкрито, цим закривши собі дорогу до примирення з колишнім середовищем (свідчення отримані під час фокус-групи з працівниками соціальних служб в м. Київ) [1].

Ще одна виокремлена нами свого часу **модель інтеграції з умовною назвою «ТРАНЗИТ»** характеризується (в загальних рисах) невдоволеністю мігрантів своїм життям в той чи інший відтинок часу. Ця невдоволеність зумовлює соціальну «транзитну» поведінку переселенців, а саме зміну місця перебування. Останнє розглядається тими, хто обирає таку модель інтеграції як «транзитний» пункт, якому можна і потрібно віднайти кращу альтернативу. Можливість повернення в середовище виходу як реальна перспектива не розглядається.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«*Есть кризис шести месяцев. А переселенцы если его не преодолевают, то через полгода начинают переезжать в надежде, что будет другое место [...]. И они не плохие. Это просто, это транзиты, есть транзиты, которые едут за гуманитарными организациями, за проектами. Такие тоже есть» (м. Дніпро);*

«Я хочу невеликою, маленький пример привести о том, что вот наши переселенцы, которые с Донецка, жили в Днепре, переехали во Львов. Они уже то, что нажили за год, они все запаковали в Новую почту, и все благополучно переслали» (м. Дніпро);

«Сейчас, когда относительно успокоилось все, человек вдруг не нашел себя в Днепре. И он решает себя попробовать в каком-то другом регионе. Например, в Киеве. Или, например, во Львове» (м. Дніпро) [1].

Інакше кажучи, «транзитери» зазвичай дуже мобільні і не схильні укорінюватися в тому чи іншому просторі, а постійно шукати кращих можливостей реалізації.

Типовий випадок:

О., молода дівчина, до подій 2014 р. проживала в одному з невеликих міст на Сході України. Вважала, що це місто не дає їй можливостей для особистісного зростання, але не зважувалась на переїзд, тверезо розмірковуючи, що на перших порах їй буде дуже складно фінансово, адже доведеться винаймати житло і погоджуватись на будь-яку роботу. Тобто — знову не мати змоги для самореалізації.

О. виїхала зі свого міста, коли в ньому йшли бойові дії. Їй надали «дах над головою» і підтримку у Дніпрі, де вона завершила навчання у вишій і здобула перший хороший досвід роботи. На цей момент рідне місто О. вже давно знаходилось на території, що контролюється ЗСУ. Але вона не захотіла повертатися і вирушила «транзитом» до столиці. На той момент дівчина вже здобула певний соціальний капітал (мала завершену освіту і досвід роботи), не в останню чергу власне тому, що їй певний час можна було не перейматися питаннями помешкання — її, як постраждалу від збройного конфлікту, безоплатно прихистили в одній з родин у Дніпрі. Таким чином, дівчина отримала можливість реалізувати свій план, отримала підтримку, якої б не мала в мирний час. І цю можливість вона використала для свого особистісного зростання (свідчення отримані під час фокус-групи з працівниками соціальних служб в м. Дніпро) [1].

Таким чином, особливістю моделі «Транзит» є перехід переселенця від життєвої дилеми «повернути-

Вказівник на одній з доріг, яка веде до НГСА територій

ся чи лишитися» до іншої альтернативи — «лишатися/їхати далі». І цей перехід за певних умов може означати входження в певну усталену модель соціального буття сучасного мігранта. Якщо врахувати, що масові зовнішні міграції українців в західному напрямі в останні роки зростають, зокрема за рахунок вихідців з центральних та південно-східних регіонів України, а також значну кількість вихідців із зони збройного конфлікту, що шукають притулок у країнах ЄС [11], можна припустити, що репрезентанти моделі «ТРАНЗИТ» стають потенційними зовнішніми мігрантами переважно до країн ЄС.

Важливо при цьому відрізнити модель «ТРАНЗИТ» від іншої моделі, а саме, від **моделі інтеграції з умовною назвою «МАЯТНИК»**, основна характеристика якої полягає у регулярному перериванні особою свого перебування в новому середовищі та поверненні в середовище виходу, з повторними виїздами / вїздами. Ця модель у контексті зовнішніх міграцій виглядає привабливою, позаяк дає змогу мігранту зберігати контакт з родиною [8, с. 164—165]. Цю правду, у вимірі, про який ми згадували раніше — поступової еволюції моделей інтеграції у домінуючий соціум у моделі соціальної поведінки «людини в русі», для якої той рух стає способом співбуття, модель «Маятник» останнім часом, схоже, набуває зворотного значення: періодичного відвідування мігрантом середовища походження з регулярним поверненням до середовищ перебування. У ситуації з вимушеними переселенцями модель «Маятник» виглядає драматично.

Так, люди, які свого часу під гуркіт обстрілів покинули рідні домівки, а часто — і своїх близьких, тепер вимушені здійснювати регулярні поїздки «додому»,

Донецька обл. В буферній частині області понад 60% населення — це люди похилого віку. Частина з них — інваліди першої-другої груп, які гостро потребують опіки

Донецька обл., с. Чермалик. Незважаючи на постійні обстріли, мешканці сіл активно відновлюють свої домашні господарства

наражаючись на осуд знайомих по обидві сторони «лінії розлому». Такі подорожі можуть мати місце з різних причин, внаслідок чого можна виокремити **три базові типи переселенців-«МАЯТНИКІВ»**.

По-перше, це т. зв. **«доглядальники»**, які здійснюють поїздки через необхідність доглядати лежачих хворих родичів.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«От у мене була ситуація. Зовсім недавно. Заняття комп'ютерні, прийшов журналіст. Пофотографуємо трошки, я хочу побачити, як пенсіонери вивчають комп'ютер [...]. А я так орієнтуюся, у мене група десять чоловік, і я знаю, що чотири чоловіка — переселенці. Один чоловік і три жінки. І я так підходжу, нахилиюсь: Григорівна, вас фотографувати можна? Вона каже: еслі можно — нельзя [...]. Вони ховаються, маскуються. Стараються бути непомітними. Вони їз-

дять туди-сюди [...]. Їм дуже страшно. І вона каже: не знімайте, пішки все місто проходжу, бо у мене племінник, якого треба, сліпого, помить, прибрать, усе. І через місяць я знову приїжджаю» (м. Київ) [1].

По-друге, це т. зв. **«господарники»**, які здійснюють поїздки на тимчасово окуповані території через бажання підтримувати своє господарство у прийнятному стані, зокрема влітку поливати городи, сподіваючись повернутися туди, звідки довелося втікати через загрози життю.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Я знаю людей, небідних, які мали, слава Богу, можливість купити однокімнатну квартиру у Вінниці, з Горлівки, але які їздять туди що два тижні, платять шалені кошти, щоб город підливати. Тобто вони не відпустили і вони в двох реальностях. І не можна сказати, чи вони тут адаптувались, чи звідтам не виїхали. Тобто, вони «підвішені». Вони платять декілька тисяч гривень за ті переїзди, приниження, ризики, щоб підлити город» (м. Запоріжжя) [1].

По-третє, це т. зв. **«домохранителі»**, які відвідують час від часу полишені домівки через потребу у відчутті свого Дому і небажання перетворюватися на «безхатченка».

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Вони і в тій реальності, і цій реальності. Крім розірваних стосунків, це не завершилися стосунки маєтку [...]. Людина, яка через таке залишається в підвішеній ситуації, в двох реальностях, вона не бачить [сенсу] в тому, щоб працювати на ресурс, на закріплення в цій ситуації Тобто виходить, що вона далі себе утверджує в тому, що вона тут на деякий час. І той деякий час може бути років двадцять, як це буває з нашими заробітчанами» (м. Запоріжжя) [1].

Звичайно ж, **окреслені типи є умовними** («ідеальними») [10] і в реальному житті поєднують ознаки усіх типів, хоча й у різних пропорціях.

Загалом же, в усіх описаних нами ситуаціях **модель «МАЯТНИК» є наближеною до моделі пасивної інтеграції «ГЕТТО»**, в рамках якої має місце відчуженість переселенців на тлі обриву старих соціальних зв'язків і, водночас, наявність у них споживацьких настроїв. Характерним тут є гіпертрофоване фокусування на проблемах, що стосуються най-

ближчого оточення, «всезростаючі» потреби та роздратування від відсутності їх задоволення.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Люди наче живуть там, а получаются допomoгу тут» (м. Дніпро);

«Вынужденно перемещенные лица стараются «оставить себе двери», то есть, что они в ближайшее время переедут, хотя уже приходят к тому, что это не будет так скоро [...]. Для них это проблема. Дискомфорт. Это не дает им возможности полноценно обустроиваться здесь на месте» (м. Краматорськ);

«Люди сами не интересуются своими какими-то проблемами. Вот они пассивно сидят и считают, что чиновник должен ему позвонить и оповестить, какая помощь зашла в район, это неправильно» (м. Дніпро);

«Ті, що в мене на обліку, ті що ходять щоденно. Я з ними щоденно спілкуюся. Вони їдуть туди, везуть пенсії. Я точно знаю, хто їде, везе пенсії двом, трьом чоловікам. Вони вертаються, вони мені все розповідають» (м. Київ) [1].

Водночас, увиразнюється позитивна тенденція перетворення переселенських «гетто» на їх «діаспорні» осередки. Останнє відбувається через актуалізацію різного роду повсякденних практик.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Сейчас уже все-таки есть такая тенденция, что если люди очень долго сомневались, остаются они здесь или нет, то в принципе, многие уже определились, что здесь остаются. И сейчас уже начинают заниматься какими-то своими привычными вещами. Вот, например, когда пришла война, всем как-то было так неловко поехать в отпуск. Ну, это было как-то странно. Тут война. А кто-то уехал в отпуск. Или, например, пойти в спортзал. Да? Ну, как, надо ж помогать, страну спасать [...]. Сейчас уже идет такая тенденция, что люди смело выставляют, вот даже по соцсетям, фотографии с курортов, что люди идут в спортзал. Очень многие люди начинают все-таки заниматься тем, чем они занимались «там», или все-таки думают о том, чтобы этим заняться» (м. Київ) [1].

Що ж стосується моделі інтеграції з умовною назвою «ПОВЕРНЕННЯ», яка мала би демонструвати зорієнтованість індивіда, який ментально залиша-

Луганська обл., с. Золоте. Внаслідок обстрілу пошкоджено дах приватного будинку. Хазяїн вимушений був переселитися до сараю для тварин, де проживає й тепер

Донецька обл., м. Авдіївка. Черга на реєстрацію в програму гуманітарної допомоги

ється в «минулому житті», на якомога швидше повернення в середовище виходу, то це може, серед іншого, виражатися і в бажанні не від'їжджати далеко від місць, з яких довелося вимушено переселитися.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Мама, конечно, упиралась до последнего, ну, платит за жилье, за однокомнатную квартиру, при зарплате, вы понимаете? Ну, для нее это оказалось нереально. Поэтому они уехали, но она все равно пытается вернуться сюда и ищет более доходную работу. И они планируют назад вернуться» (м. Київ);

«Если родители остались, то семья будет близко оставаться» (м. Дніпро);

«Цивилизованная территория, где вот детям безопасно, но к родителям можно поехать. И в случае чего вот вывезти, или помочь, или что-то такое» (м. Дніпро) [1].

Донецька обл., с. Зайцеве. Втративши дім, люди шукають прихистку у своїх родичів або друзів. Інколи у них немає іншого вибору, ніж виїхати на окуповані території

Втім, зазвичай ідеться не про реальні наміри повернення, які тут вербалізуються, а про вираження ностальгії. Це особливо стосується дітей вимушених переселенців. Останні, на відміну від дітей трудових мігрантів [6], зазвичай знаходяться з матір'ю, а то й обома батьками. Однак, понад це, будучи вирвані зі звичного оточення, важко переживають зміни в своєму житті, мріючи про повернення.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Для дітей цінність Дому. І Дім для них, я думаю, що навіть Дім, про який вони говорять, такий для них особливий і так вони хочуть повернутись, не завжди з матеріальних причин. Не тому, що він великий чи це було чотири кімнати, а тому, що, мабуть, там були спокійні їхні батьки, не думали, за що платити за кімнату, яку вони орендують, бо їм такі умови поставили» (м. Київ);

«Она (дівчинка. — Авт.) говорила, что хотела вернуться. Но дети, наверное, не осознают, что там так же опасно. Вот они, наверное, думают, что вот они вернутся в то время, как вот было раньше. А не получается, как было раньше» (м. Київ);

«Хочу сказать, во-первых, аргумент на счет остаться, или вернуться. Очень многие вернулись бы домой в случае, если бы было два года назад. Правовая территория, нормальное социальное обеспечение коммуникации, прочее. Старый Донецк. До всех этих событий» (м. Дніпро);

«Всі діти, які ходять в наш центр, їх понад сто, і вісімдесят відсотків із них проговорює на арт-терапії про це (повернення. — Авт.), малює це,

плаче. При будь-яких проблемах вони про це згадують [...]. Буває, що мама взагалі не хоче повертатися [...], тому що вже все усталено, все добре в них, влаштувалися, з роботою. А діти... Діти хочуть повернутися. Для дітей Той Дім інакший, вони згадують його по-іншому» (м. Київ) [1].

Підсумовуючи, зазначимо, що виявлене розмаїття стратегій інтеграції ВПО є природним в ситуації «відсутності Проекту Майбутнього», коли людині доводиться, наче серфінгісту, «ловити хвилю» [2, с. 7—16]. На цьому шляху, закономірно, виникають труднощі та загрози — як для самих переселенців, так і для приймаючої їх територіальної громади. Остання в цих умовах зазвичай опиняється в ситуації вимушеного «дрейфу» від громади-реципієнта до громади з високим ступенем гетерогенності (за різними показниками). Вимушеність такого «дрейфу» зумовлена об'єктивною потребою у налагодженні соціальних взаємодій для оптимізації соціальних відносин, через пошук механізмів долання існуючих соціальних розломів.

1. Архів Інституту народознавства НАН України. Фонд «Польові матеріали». — Ф.1. — Оп.2. — Од.зб.615. — 2017.
2. Бевзенко Л. Передмова. Людина у складному світі / Л. Бевзенко. — Суми: Університетська книга, 2017. — С. 7—16.
3. Васильєва Е.Н. Типология «церковь-секта» Вебера-Трельча и ее развитие в западном и отечественном религиозоведении: автореф. дис. на соискание наук. степени канд. филол. наук: 09.00.13 «Философия и история религии, философская антропология, философия культуры» / Е.Н. Васильева. — Москва, 2008.
4. Денніс К. Після автомобілізму / К. Денніс, Дж Аррі. — Київ: Темпора, 2010. — С. 254.
5. Долаючи розломи: у пошуку відповідей на виклики інтеграції потерпілих від збройного конфлікту (аналітичні записки на полях) / за ред. О. Іванкової-Стецюк, Г. Селещук // Карітас України. — Стрий: Видавничий дім «Укрпол», 2016. — 68 с.
6. Іванкова-Стецюк О. Виклики та адаптаційні резерви полілокальних родин українських трудових мігрантів / О. Іванкова-Стецюк, Г. Селещук, В. Сусак. — Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України; Комісія УГКЦ у справах мігрантів, 2011. — 130 с.
7. Куценко О. До соціальної інтеграції чи до розвитку «паралельних суспільств»? (Порівняльне вивчення етнічних взаємодій) / О. Куценко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2008. — № 1. — С. 140—165.
8. На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження процесів української трудової міграції

- (країни Європейського Союзу та Російська Федерація) / за ред. І. Маркова. — Львів : Папуга, 2009. — 248 с.
9. *Berry J.W.* Acculturation: Living successfully in two cultures / *Berry J.W.* // *International Journal of Intercultural Relations*. — 2005. — № 29.Р. — S. 697—712.
 10. *Brain-Net Circular Migration*. Vol. 1. «Migrants Flows Feeding into Business Internationalization» / ed. by *A. Montanari*. — Rome : Rubbettino, 2010. — P. 159—199.
 11. *Markov I.* Ukraine and Temporary Migration in the Euro-Asian Transnational Space / *Markov I., Odynets S., Sudyn D.* // *Pitkänen P., Korpela M., Aksakal M., Schmidt K.* Characteristics of Temporary Migration in European-Asian Transnational Social Spaces. — Berlin : Springer, 161—175.
 12. *Pitkänen P.* Characteristics of Temporary Migration in European-Asian Transnational Social Spaces / *Pitkänen P., Korpela M., Aksakal M.* — Berlin : Springer, 2017.
 13. *Зиммель Г.* Большие города и духовная жизнь [электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.magazines.russ.ru/logos/202/3/zim.html>.
 14. *Nyrhinen M.* Migration, is that an ever unclear concept? Online. Available HTTP: <http://www.metropolis2013.fi/index.php/blog2>. (Accessed 2013).

Oksana Ivankova-Stetsyuk, Igor Markov

BETWEEN TWO WORLDS: ACTUAL LIFE STRATEGIES OF VICTIMS OF MILITARY CONFLICT IN UKRAINE

The processes of integration of newcomers into the community of residence — alike, whether the issue of entry of foreign migrants into the community, or internal migrants from one of region to other within country — now, unfortunately, belong to the determinants of social relations. Modern Ukrainian society is at the crossroads of both of these integrations. On the one hand, it is a question of massive external migration of Ukrainians mainly to EU countries, which has grown significantly due to the lack of visible prospects for Ukraine's domestic develop-

ment and the continuing Russian-Ukrainian war, and on the other hand, the emergence of over half a million internally displaced people persons from the zone of armed conflict in the Donbass. Through comparative analysis of focus groups with internally displaced persons from territories occupied by Russian forces and previously obtained results of field studies of labor migrants from Ukraine to the EU, the authors of the article consider the challenges and models of integration of local groups into the dominant societies.

Keywords: internally displaced persons, external migrants, local groups, dominant socium, integration models.

Oksana Ivankova-Stetsyuk, Igor Markov

МЕЖДУ ДВУМЯ МИРАМИ: АКТУАЛЬНЫЕ ЖИЗНЕННЫЕ СТРАТЕГИИ ПОСТРАДАВШИХ ОТ ВОЕННОГО КОНФЛИКТА В УКРАИНЕ

Процессы интеграции пришельцев в сообщество пребывания — все равно, идет ли речь о вхождении мигрантов-иностранцев в общество, или о внутренних переселенцах из одних регионов в другие внутри одной страны — принадлежат сейчас к определяющим факторам социальных отношений. Современное украинское общество оказалось на пересечении двух упомянутых интеграций. С одной стороны, речь идет о массовых внешних миграциях украинцев преимущественно в страны ЕС, которые значительно выросли в связи с отсутствием видимых перспектив внутреннего развития Украины и продолжающейся российско-украинской войной, а с другой стороны, — о появлении более полутора миллионов внутренне перемещенных лиц из зоны вооруженного конфликта на Донбассе. С помощью сравнительного анализа фокус-групп с внутренними переселенцами с оккупированных российскими силами территорий и ранее полученных результатов полевых исследований трудовых мигрантов из Украины в ЕС авторы статьи рассматривают вызовы и модели интеграции локальных групп в доминантный социум.

Ключевые слова: внутриперемещенные лица, внешние мигранты, локальные группы, доминантный социум, модели интеграции.